

Sociální distance, interakce a stratifikace.

Jiří Šafr

Pracovní text projektu Sociální distance ve stratifikačním systému ČR

Sociologický ústav AV ČR, Praha

Draft verze (prosinec 2006), necitovat bez svolení autora!

ABSTRAKT

Tento text prezentuje alternativní přístup k mapování stratifikačního prostoru na principu sociální interakce. Metoda měří vertikální sociální postavení na základě objektivní sociální distance. Nejprve je představen obecný rámec standardních typologií operacionalizací vertikálního sociálního postavení. Dále bude věnována pozornost historii výzkumů používajících metodu sociální distance jak subjektivní, tak především objektivní. V druhé části je pak představen princip, historie a využití profesní škály původně známe jako *Cambridge Scale of Occupations*, dnes označovanou zkratkou *CAMSIS – Social Interaction and Stratification Scale*. V závěru je pak tato škála aplikována na česká data ze stratifikačního výzkumu „10let transformace“ z roku 1999 a to ve verzi odvozené projektem CAMSIS z dat LES 1994. Dále provedu srovnání CAMSIS s dalšími znaky používanými k určení statusového či třídního postavení (ISEI, SIOPS, EGP, MDS) z hlediska explanační síly.

Koncepty operacionalizace vertikální sociální pozice.

Způsobů jak měřit vertikální sociální postavení člověka lze v sociologické tradici nalézt několik. V moderních industriálních společnostech jsou skoro vždy nějakým způsobem odvozovány z povolání, které jedinec vykonává. V zásadě lze koncepty měření pozice ve stratifikačním systému společnosti rozdělit do tří skupin. První představují *standardní klasifikační* koncepce nominálních tříd či hierarchického statusu, nejčastěji vycházející z kolektivních atributů profese, kterou jedinec zastává¹ (např. ISEI, EGP, prestiž) [Krejčí, Matějů 2000; Rose et al. 2003; Ganzeboom, Treiman 2003]. Druhá skupina bývá označována jako *sociálně interakční* (network scales). Vertikální postavení je zde odvozeno ze vzájemných vztahů či pozic mezi profesemi. Princip je založen na hledání společné dimenze

v prostoru profesí či sociálních skupin na základě vzdáleností mezi nimi (nejčastěji pomocí metod jako je multidimenzionální škálování) (např. CS, CAMSIS, SSIC) [Prandy 1990; Prandy, Lambert 2003]. Zjišťovány jsou buď vzdálenosti objektivní nebo subjektivní, přehled přístupů viz [Grusky, Van Rompaey 1992]. Třetí skupinu můžeme nazvat *reputační*. Využívá nejčastěji sociometrických technik osobní reputace v komunitě, tj. pozice v lokálních sítích, zjišťované pomocí hodnocení posuzovatelem, který je příslušníkem komunity (např. Warnerova škála statusové reputace IEP).

předmětem této stati je představení v české sociologii dosud opomíjeného interakčního přístupu nebudeme se dále standardním koncepcím věnovat.

PŘÍSTUPY „SOCIAL DISTANTION“ A „SOCIAL INTERACTION“

Cílem tohoto textu je představit alternativní přístupy ke zkoumání vertikální sociální struktury, které Grusky s Van Rompaey [1992] nazývají souhrnně „škály sociálních sítí“ (social network scales), nebo je lze také označit za škálování založené na sociálně interakčních vzorcích (Scallings based on Social Interaction Patterns) [Jones, McMillan 2001]. Pojmy distance a interakce jsou v této souvislosti často zaměňovány. Sociální interakci lze označit za principiální východisko celého přístupu, podle kterého lze vertikální sociální strukturu zkoumat na základě principu intenzity kontaktů sociálně blízkých. Distance ať už objektivní nebo subjektivní pak představuje samotnou metodu zkoumání stratifikace společnosti na základě určení relativních vzdáleností společenských (v tomto případě profesních) skupin.

Sociální distance a interakce

Sociální distance lze chápat ve dvou rovinách. První, široce pojatá, představuje obecný problém měření vzdáleností ať už objektivních, tak subjektivních mezi předem definovanými sociálními skupinami na předem vybraných dimenzích a jejich vzájemné porovnání. Ve výzkumech sociální stratifikace se nejčastěji sledují hierarchické distance uvnitř ekonomického pole [Bourdieu 1995]. Příkladem by mohly být příjmové skupiny obyvatelstva, jejichž vzdálenosti jsou určeny mzdovým rozpětím. Za sociálně distanční, resp. interakční jsou pak v sociologii označovány přístupy snažící se o neapriorní mapování celého sociálního prostoru, tedy bez znalosti dimenzí určujících nerovnosti, v případě objektivního postavení

¹ Spíše výjimku mezi stratifikačními klasifikacemi představují přístupy při konstrukci zohledňující individuální pozici jedince, příkladem mohou být český multidimenzionální status MDS [Machonin, Tuček 1996] a tzv. Essex score [Gershuny 2000].

chápané jako pozice v sociálních sítích [Laumann, Guttman 1966; Prandy 1999; Jones, McMillan 2001; Bottero, Prandy 2003].

Již v padesátých a šedesátých letech minulého století se v americké sociologii objevují ve výzkumu sociální stratifikace studie aplikující přístup nazývaný „social distance“, který byl ovlivněn metodami používanými v sociální psychologii a sociometrii. Lze ho považovat za formu sociometrie, kde je pozornost upřena na „měření osobnostně-skupinových vztahů, na měření změn v těchto vztazích, na používání stereotypů v těchto vztazích a na pokus využít pocitových reakcí jako prostředek k porozumění lidského chování“ [Bogardus 1947]. Za průkopníky tohoto přístupu ve výzkumu sociální stratifikace lze považovat především americké autory Edwarda E. Laumanna, Richarda Centerse a Paula K. Hatta.

Tento alternativní přístup k mapování stratifikačního prostoru profesí je třeba rozdělit do dvou kategorií. První představuje *subjektivní distance*, která se snaží měřit subjektivní vzdálenost jedince resp. sociálních skupin k jiným nejčastěji profesním kategoriím. Do druhé pak řadíme přístup zkoumající *objektivní distance*, který se snaží vzdálenosti profesí měřit na základě výskytu kombinací interakcí „významných blízkých“ osob bez výchozího předpokladu dimenze(i) kterými by mohla být stratifikace měřena.

V souvislosti s metodami měření sociální distance (interakce) vycházejících z principu sociometrických technik lze hovořit o třech oblastech stratifikačního výzkumu. První představuje mapování sociálního prostoru pomocí *objektivní sociální distance*, tedy vzdáleností dané hustotou výskytu vazeb odvozených ze zapojení do sociálních sítí (indikátorem je postavení partnera a přátel). Druhá se také soustředí na vzdálenosti (nejčastěji profesí). Jejich povaha je však *subjektivní*, využívá k tomu technik inspirovaných výzkumy v oblasti sociální psychologie, především různé druhy skalogramů. Třetí skupinu výzkumů tvoří tradice převážně komunitních studií založených na osobní reputaci (personal reputation), tj. hodnocení sociálního postavení jedince a jeho pozice v lokální sociální síti, kdy posuzovatel je člen komunity.

Oba přístupy spolu pochopitelně souvisí, společné jim je právě to, že nepracují s nějakou předem danou stratifikační proměnnou, o které by se dopředu předpokládalo, že utváří prostor sociálních nerovností.

SUBJEKTIVNÍ SOCIÁLNÍ DISTANCE

Výzkumy „*subjektivní sociální distance*“ se pokouší změřit to, jak lidé vnímají vzdálenost sociálních kategorií (především skupin povolání). Jedná se tedy o subjektivné

evaluaci vzdálenosti. Klasickým představitelem jsou výzkumy prestiže povolání, které pracují s předem danou jednou dimenzí. Subjektivní sociální distanci lze chápat a tedy i měřit v jiných dimenzích. K průkopníkům používajícím sociálně psychologické metody ve stratifikačním výzkumu patří Richard Centers [1953]002E Dalším představitelem tohoto směru je E. O. Laumann, který realizoval v roce 1963 výzkum měřící subjektivní sociální vzdálenost profesí pomocí Bogardusovy škály sociální distance [Laumann 1965].

Většina takovýchto studií založených na principu sociální distance (měření vzdálenosti sociálních skupin) neměla ambici vytvářet nové škály sociálních hierarchií (profesí). Šlo jim především o to neapriorně prozkoumat stratifikační prostor a zjistit validitu stávajících statusových koncepcí (jako např. SEI či škály prestiže) [Kahl, Davis 1955], nebo zkoumat a ověřovat hypotézy, zda stratifikační prostor má povahu kontinua, či zda lze hovořit o uzavřených entitách (třídách) [Ellis 1957; Laumann 1965].

Do kategorie zkoumání subjektivních sociálních distancí patří také bohatá tradice sociologických studií zabývajících se otázkou ideologií vztahujících se k sociálním nerovnostem a třídám tj. formování třídního vědomí [Laumann, Senter 1975; Prandy 1979] a stereotypy vztahující se k sociálním třídám [Jackman, Senter 1980].

OBJEKTIVNÍ SOCIÁLNÍ DISTANCE

PRINCIP+PROTOPŘÍSTUPY

Přístup *objektivní sociální distance* založený na předpokladu sociální interakce vychází z objektivní informace o profesi v předem nezakotveném prostoru. Stratifikační uspořádání popisuje na základě informace o vzdálenosti významných blízkých. Jediným předpokladem je, že lidé z podobných profesních skupin vstupují do interakcí častěji se sobě podobnými. Na sociální strukturu pak lze pohlížet jako na síť popsateľnou pomocí matematického modelu. To znamená, že „sociální strukturu lze reprezentovat jako sadu toků mezi body (nebo vrcholy) a omezeními těchto toků“ [Beshers, Laumann 1967]. Za dimenze sociální sítě lze použít data o sociální mobilitě nebo tzv. asociační data - údaje o postavení blízkých (přátel, příbuzných). Cílem je změřit difference mezi jednotlivými profesemi na základě frekvence jejich distribuce. V případě mobilitních dat lze vzdálenost reprezentovat prostřednictvím rozdílu pravděpodobností vstupu do jednotlivých profesí (distanci představuje rozdíl pravděpodobností, že potomek otce profese A bude vykonávat profesi B, než že bude vykonávat profesi C).

Ilustrativně lze princip měření objektivní sociální distance mezi sociálně blízkými vysvětlit následovně. Mějme údaj o povolání respondenta (ego) a jeho sociálně blízkého (přítele, manžela/manželky) (alter ego). Potom můžeme sestavit následující imaginární tabulku XXX. Podotkněme, že kódování profesí není ordinální (nemusí být tedy číselné, proto v příkladu používám písmen). Vzdálenosti jsou pak v principu určeny na základě frekvence výskytu kombinací dvojic profesí v populaci.

Situace je pochopitelně komplikovanější, pokud máme k jednomu respondentovi více partnerů (alter eg), také diagonála bývá fixována resp. z analýzy vyjmuta. Teoreticky by dimenzí stratifikačního prostoru mohlo být tolik, kolik je v něm profesí, nicméně všechny výzkumy se shodují v tom, že existuje jen jedna určující dimenze a že jí lze považovat (po standardizaci) za škálu měřící vzdálenosti profesí. V prvních analýzách sociálního prostoru bylo pro určení dimenzí nejčastěji použito metody multidimenzionálního škálování.

Tabulka 1 – Četnosti výskytu vazeb profesí mezi respondentem a jeho partnerem.

profese respondenta	Profese partnera		
	A	B	C
A	n11	n12	n13
B	n21	n22	n23
C	n31	n32	n33

Patrně prvním výzkumem používajícím objektivní postavení v sociálních sítích tedy princip sociální interakce k prozkoumání stratifikačního prostoru představuje studie Edwarda E. Laumanna a Louise Guttmana [Laumann, Guttman 1966]. Jednalo se o výzkum *relativní společenské blízkosti profesí* pomocí analýzy nejmenšího prostoru „smallest space“. Autoři chápou sociální třídu jako „určitou část populace danou rozdělením celkové populace pomocí asociačních vztahů jako je příbuzenství pokrevní i z přízně, přátelství a společného místa bydliště“ [ibid: 170]. K analýze bylo využito dat z roku 1963, kdy u respondentů bylo zjišťováno osm údajů o povolání: u jejich otce, tchána, tří nejlepších přátel a dvou sousedů. Z nich pro každého respondenta vzniklo 7 dvourozměrných (55x55) tabulek, kde bylo respondentovo *ego* proti jeho *alter* (respondent vs. otec, respondent vs. přítel A, B atd., viz příklad v Tabulce 1). Do analýzy nejmenšího prostoru pak vstoupily podmíněné pravděpodobnosti, že alter bude v profesi B za předpokladu, že ego je v povolání A. Ty určily vzdálenosti mezi profesemi na základě euklidovského prostoru. Výsledkem se stal třídídimenzionální prostor, kde jedna osa představuje vertikální stratifikaci podle Laumanna s

Guttmanem silně vázána na prestiž, charakter zbylých dvou bylo obtížné jednoznačně určit. Autoři zmiňují, že mají blízko k tomu, co bývá nazýváno horizontální dimenzí (situsy profesí). Na vzniklé skupiny profesí je třeba pohlížet jako na určité oblasti vrstev (např. samostatně činní vs. zaměstnanci, průmyslový vs. sektor služeb) než jako na ostře oddělené třídy s přesně definovanými hranicemi. Mezi nejnižšími a nejvyššími skupinami (II a XVII) bylo možno nalézt jisté „třídní hranice“. Ty autoři chápou jako „silný vzájemný vztah některých profesí utvářený prostřednictvím společenských vztahů spíše než jako krystalizaci objektivních statusových charakteristik“ [ibid.: 177].

Cambridge Scale of Occupations & Cambridge Social Interaction Scale

ÚVOD + HISTORIE

Vedle standardních přístupů k operacionalizaci vertikálního sociálního postavení (ISEI, EGP) se v posledním desetiletí stále více prosazuje při klasifikaci vertikálního sociálního postavení metoda vycházející z principu měření sociální distance, kterou je škála *Cambridge Scale of Occupations* známá pod zkratkou CS resp. CAMSIS². Tato metoda nemá za sebou explicitní teoretické východisko pouze jeden zásadní předpoklad, kterým je existence sociálních interakcí. Tento princip mapování společenského prostoru na základě sociální interakce byl poprvé použit (již na počátku sedmdesátých let trojicí britských autorů A. Stewart, K. Prandy a R. M. Blackburn [1973] působících na Cambridgeské universitě (odtud název).

První tzv. originální verze škály se objevila na konci 70. let v souvislosti s mj. výzkumem odborového hnutí bílých límečků [Stewart et al. 1980]. Nedostatkem všech prvních výzkumů prováděných Cambridge týmem, ze kterých byla použita data k vytvoření první verze CS bylo to, že dotazovaly pouze muže, navíc nebyly reprezentativní pro celou populaci. Proto došlo v 80. letech na základě dat z dřívějších výzkumů k vytvoření nové škály tzv. Revised Cambridge Scale zahrnující i ženy [Prandy 1990] s další modifikací [Prandy 1992]. Třetí update tzv. CAMSIS (Social Interaction and Stratification Scale) se objevuje od konce 90. let a to v souvislosti s projektem aplikujícím škálu i pro další země. V současnosti (únor 2003) tento projekt obsahuje škály pro 30 zemí. Hlavní předností těchto škál je jejich mezinárodní i časová komparabilita.

² V české literatuře ojedinělou zmínku o CS - „Cambridgeská škála zaměstnání“ představuje [Šanderová 1999: 20].

Hlavní rozdíl mezi Cambridge Scale a CAMSIS spočívá v tom, že škály CAMSIS jsou konstruovány pouze na základě manželských vzorců (výhodou je dostupnost dat), zatímco původní revize CS vycházela navíc ze vzorců přátelských vazeb (údaje o profesích přátel). Vedle škál mapujících moderní společnosti byl sociálně interakční přístup aplikován i na historická data z 19. století pocházejících z matričních záznamů o sňatcích [Prandy, Bottero 1998].

TEORETICKÝ PRINCIP CS

Běžné stratifikační přístupy (hierarchické či třídní) spoléhají na nějakou již existující konceptualizaci, nejčastěji odvozenou z nějaké teorie, přitom však je to právě její koncept, který se snaží ustavit. Klasifikace se vytváří pomocí expertního posuzování nebo nejčastěji reprezentativní výběry z celé populace zařazují profese do předem určených třídních kategorií, či je seřazují podle sociologického konceptu jako je prestiž, sociální postavení nebo obecná potřeba/žádoucnost. Konkrétní způsob, který je použit se mění s ohledem na výzkumníkovu teoretickou orientaci. To má však nezanedbatelné důsledky, neboť je tak nepřímým ovlivněn způsob provedení posuzování ze strany respondentů. Jejich odpovědi vykazují totiž značnou variabilitu dokonce i po té, co je výzkumníci přesvědčili o (pro ně možná nesamozřejmém) předpokladu, že existují sociální třídy či znaky jako prestiž.

Cambridge Scale v žádném případě nespolečá na takovéto hodnocení, ani nevychází z běžných teoretických předpokladů. Teoretická idea stojící za touto profesní škálou je sice zcela jednoduchá, ale vzhledem k východiskům standardních koncepcí velmi nekonvenční. „Myšlenka této metody jako měřítka stratifikačního systému spočívá v tom, že členové skupin, kteří jsou si sociálně podobnější mají tendenci mnohem pravděpodobněji vzájemně sociálně reagovat (interagovat) než členové skupin, které si jsou sociálně méně podobné. Rozdíly mezi skupinami vyjádřené v relativních frekvencích sociální interakce pak lze chápat jako zrcadlení sociálních distancí mezi nimi.“ [Construction: 1] Tyto vztahy lze reprezentovat v dvojdimenzionální tabulce (viz příklad v Tab. 1), kde řádky představují řadu profesí jednoho z partnerů a sloupce druhého, jednotlivá pole pak frekvence výskytu jednotlivých kombinací v populaci. Pole s vyšší relativní četností pak indikují sociální uzavřenost resp. podobnost řádkových a sloupcových kategorií kombinací profesí. Obdobně nízké relativní četnosti ukazují na větší sociální distance resp. rozdíly. Tuto tabulku lze pak analyzovat tak, abychom viděli, zda vzdálenosti jsou konzistentní s umístěním v sociálním prostoru omezeného počtu dimenzí. „Konkrétně tedy lze očekávat, že nalezneme hlavní dimenze vztahující se k sociálním nerovnostem a stratifikaci společnosti.“ [Construction: 1]

„Stratifikační uspořádání moderních společností je založeno na hierarchické struktuře zobecněného zvýhodnění a znevýhodnění vznikající z nerovné distribuce sociálních, kulturních a ekonomických zdrojů. Tyto nerovnosti uvádějí v život a dále udržují rozdílné životní styly, které střídavě napomáhají a podporují typické vzorce sociální interakce v okruzích přátel, manželském uspořádání a na pracovním trhu (především sociální mobilitu mezi generacemi). Tento mlčky obsažený stratifikační řád lze induktivně odvodit pomocí analýzy sociální volby / výběru, které lidé dělají v každodenních interakcích, především při výběru svých přátel a manželských partnerů. [Jones, McMillan 2001: 545]

Metoda konstrukce profesní škály „používá data o profesích těch, kdo vzájemně sociálně interagují na základě rovnosti (stejně úrovně), vycházející z premisy, že držitelé nějakého povolání, kteří jsou si sociálně podobní budou mít tendenci vstupovat do vzájemných interakcí mnohem častěji než držitelé těch profesí, které jsou rozdílné“. [Prandy 1990: 630]. Teoretická interpretace podstaty této škály spočívá v tom, že „měří materiální a sociální výhody, a že to jsou neoddělitelné pojmy“ (Stewart et al. 1980: 28). Stratifikační uspořádání, které škála měří je tedy neutrálního charakteru. To znamená, že použitá koncepce stratifikačního uspořádání zahrnuje rozdíly ve všeobecném zvýhodnění (a znevýhodnění) a odtud i rozdíly v životním stylu a v sociální interakci vztahující se k úrovni zvýhodnění a životního stylu.“ [Prandy 1990: 635]

Pravdou je, že CS vznikla v britské sociologii jako v podstatě konkurenční přístup k třídnímu konceptu J. Goldthorpe [Goldthorpe 1980; Erikson, Goldthorpe 1992]. Weber zavedl na jedné straně koncept *sociální třídy* (souhrn třídních situací, uvnitř nichž je jak intragenerační tak intergenerační mobilita nejčastější a typická) a na druhé straně koncept *sociálního statusu* (společný životní styl tj. sociální interakce – manželství, přátelství). Otázkou je, jaká struktura je za těmito procesy a jak tyto struktury porovnat? Třída nebo statusové skupiny? Proponenti CS tvrdí, že Weberiánské rozlišení tříd od statusových skupin není ani užitečné ani nezbytné (Stewart et al. 1980: 28). V Cambridge Scale vidí možnost prolomení hranice mezi třídou a statusem a to proto, že ve skutečnosti jsou tyto pojmy vztaženy k univerzálním „procesům vytváření a reprodukce zvýhodnění“ [Prandy 1990: 653] a nikoliv pouze k ekonomické dimenzi, tak jako tomu je u standardních přístupů. Prandy [1999] v této souvislosti odkazuje k Bourdieuvskému sociálnímu prostoru (prostor životních stylů). Viz Prandy [1999:228-229]

Princip CS a přístup k sociální stratifikaci P. Bourdieu má k sobě blízko. „Social space“ je ve své podstatě právě tím strukturujícím principem, který je skryt za procesy nerovnosti a distribuce zdrojů“ [Prandy 1999].

Tyto procesy odráží právě Cambridge Scale. Od Goldthorpova třídního schématu se odlišuje v tom, že nečiní žádný předpoklad o existenci či neexistenci sociálních tříd. Nevychází z apriorní odpovědi na otázku, zda existuje jedna nebo více dimenzí stratifikace, nebo zda skupiny povolání jsou uspořádány podél kontinua či mají podobu uzavřených seskupení, to vše je otázkou teprve empirického určení. Také se na rozdíl od Goldthorpova schématu nejedná o agregaci individuálních charakteristik nebo dokonce o jejich souhrn. Reprezentuje spíše „měřítko sociálně strukturálního uspořádání“ [Prandy, Blackburn 1997: 147-8].

V zásadě lze říci, že zastánci interakčního přístupu patří mezi přívržence hierarchického (kontinuálního) pojetí stratifikace. To, že nic takového jako sociální třídy neexistuje dokazují empiricky [Prandy 1998, Prandy 2002]. Autoři CS srovnávají škálu s Goldthorpovým třídním schématem, snaží se přitom dokázat, (a) že stratifikační systém (Velké Británie) má povahu spíše kontinua než uzavřených sociálních tříd (b) že CS poskytuje lepší výsledky z hlediska predikce dalších znaků [PRANDY 2003 - Sociology] a je tedy adekvátnějším nástrojem k popisu sociální struktury.

Za Cambridge Scale je idea přetrvávající, reprodukující se struktury. Byla popsána jako škála „měřítko (hierarchické) stupňovitě rozvrstvené struktury nějaké obecné výhody/nevýhody vztahující se k rozdílné distribuci zdrojů různého druhu“ (Prandy 1999: 470). Škála je vytvořena statistickou analýzou vzorců sociální interakce mezi držiteli profesí, která odkrývá jejich hierarchické uspořádání z hlediska sociální distance. Ze všech důkazů týkajících se tohoto uspořádání, se zdá, že právě všeobecná výhoda reprezentuje princip této hierarchie. Je ale nicméně důležité uvědomit si, že toto profesní skóre indikuje svou pozici v celkové struktuře, tedy že to není měřítko velikosti nějakých vnějších charakteristik, které k ní patří/vlastní. V tomto smyslu není podobná hypotetickým veličinám jako je prestiž nebo sociální status. [Prandy 2002: 594-5]

„Cambridge scale odvozenou z relativních sociální rozdílů mezi skupinami povolání lze považovat za měřítko hierarchicky uspořádané výhody. Není založena na individuálních charakteristikách či dokonce agregaci individuálních vlastností, jako je tomu v případě situace na trhu a v pracovním zařazení (work and market situation) nebo s ohodnocováním prestiže povolání. Jedná se o přímou míru sociálního, strukturálního řádu. Jako kontinuální míra má všechny výhody přístupu zvaného status attainment, ale vzhledem k tomu že nesdílí žádný z jeho výchozích předpokladů vyhýbá se jeho nedostatkům.“ [Prandy 1998: 346]

KONSTRUKCE ŠKÁLY

Původní Cambridge Scale

Revidovaná Cambridge Scale [Prandy 1990] byla utvořena na základě dat ze čtyř výzkumů provedených v sedmdesátých letech. Jednalo se o výzkum odborového hnutí bílých límečků (N=1918, nemanuální profese, pouze muži), nekvalifikovaných dělníků (N=951), větší reprezentativní výzkum (Cambridge, Glasgow, Leeds, Leicester) N=5060 a menší výzkum vnímání příjmových rozdílů N=200, v němž jako jediném byly dotázány i ženy.

Respondenti byli požádáni, aby uvedli povolání svých čtyř nejbližších přátel a jednomu případně i své manželky (manžela). U každého páru povolání lze pak spočítat míru sociální vzdálenosti pomocí porovnání distribuce výběru přátel. „Ti, kdo mají podobnou sadu přátel dostanou nízké skóre, tzn. že jsou si navzájem sociálně podobní, zatímco ti, kdo mají velmi rozdílné distribuce dostanou vysoké skóre, tzn. že jsou navzájem velmi rozdílní a vzdálení. Tyto párové odhady „vzdáleností“ pak byly použity jako vstupy do programu multidimenzionálního škálování (MDS), který určil (a) jak jsou tyto odhady navzájem konzistentní a (b) pokud jsou konzistentní tak charakter prostoru indikovaného jejich konzistentností.“ [Prandy 1990: 630] „Takto bylo možno určit, zda jednotlivé párové odhady pochází, při omezeném stupni chyby, z konzistentní výhradně jednotné struktury, uvnitř které se umístily všechny skupiny profesí. Takové řešení se silnou evidencí pro existenci převažující jedné dimenze tj. škály, tak jak je běžně chápána, bylo dosaženo. Na rozdíl od ostatních přístupů, které mohou pouze umístit všechny individuální variace pouze do předem dané jedné škály, v případě této metody není takovýto jednodimenzionální výsledek předem zaručen.“ [Prandy 1990: 630]

Pro revidovanou verzi CS byly jako vstupní použity tyto původní odhady.

Princip je pochopitelně symetrický tzn. že MDS poskytuje dva odhady jeden založený na respondentech, druhý na jejich přátelích. To bylo vyřešeno tak, že soubor byl uvažován ne jako sestávající se z individuí ale z párů, které vstupovaly do procedury dvakrát. „A tak informace o každém jedinci lhostejno zda přímo respondentovi či jeho partnerovi nebo příteli vstupuje do procedury dvěma způsoby. Jednou je to jako profese, které je přiřazeno skóre a vstupuje do výpočtu nového průměru a podruhé je to člen skupiny pro kterou se tento nový průměr počítá. Zjednodušeně to vypadá takto, pro každý pár povolání A a B existuje vstup A ve sloupci 1, B ve sloupci 2 a jeden pro B ve sloupci 1 a A ve sloupci 2. Profesím ve sloupci 2 je pak přiřazeno stávající skóre, ty ve sloupci 1 jsou seskupeny dohromady a je pro ně spočítán nový průměr za použití skóre ze sloupce 2.“ [Prandy 1990: 633] Do analýzy

vstupovaly páry a to každý z nich dvakrát. Např. respondent s partnerem a čtyřmi přáteli se objevuje desetkrát – pětkrát jako „respondent“, jednou jako „partner“ a čtyřikrát jako „přítel“.

NOVÉ METODY KONSTRUKCE - CAMSIS

Výchozí bod k vytvoření sociálně interakční škály představuje zmiňovaná dvojdimenzionální tabulka s údajem o profesi respondenta a jeho protějšku. Existuje několik statistických metod, jak zjistit kolik informace o párové podobnosti či nepodobnosti lze umístit v jednodimenzionálním prostoru. Rané aplikace Cambridžského přístupu používaly techniku multidimenzionálního škálování k tomu aby derivovaly odpovídající profesní škály. Pozdější aplikace nicméně používají korespondenční analýzu, techniku, která, poskytuje funkčně ekvivalentní výsledky jako log-bilineární modely asociace často používané při studiu sociální mobility a manželského trhu.“ [Jones, McMillan 2001: 545]

„Ústředním tvrzením přístupu CA MSIS je, že vzorce sociální interakce jsou vnitřně spjaty se vzorci sociálního rozvrstvení. Statistické modely vytvářejí skóry profesí, které reprezentují sociální interakci a tím sociální stratifikaci. Pak, pokud lze konstruovat úsporný (parsimoni) model, který vytváří tyto skóry v prostoru jednoho nebo co nejmenšího počtu dimenzí, vytváříme tak sumační škálu umístění profesí v sociálním rozvrstvení.“ [Construction: 1] Původně byla pro konstrukci první CS použita metoda multidimenzionálního škálování (MDS). V současnosti se k odhadu modelu při konstrukci CAMSIS škály používá dvou metod.

1. *Korespondenční analýza (CA)* ve které jsou připsány skóry zvláště mužským a ženským profesím pomocí řady dimenzí, které dostatečně vysvětlují všechny rozptyl v distribuci frekvencí v polích tabulky, který nelze vysvětlit pomocí základního modelu nezávislosti. Tato metoda byly použita při revizi CS na konci 80. let [Prandy 1990].

2. log-bilineární modely asociace *Goodmanovy asociční modely tříd řádků-sloupců II (RC)* (Goodman's class of Row-Column Association models II (RC)) jsou doplněny jedna nebo dvě dimenze mužských a ženských profesních skóru jako vysvětlující členy v log-lineárním modelu, který spolu s řádkovým a sloupcovými hlavními efekty lze vyjádřit hodnotu/vyčíslit rozsahu modelem dosažené redukce odchylky.“ Používá se v současných mezinárodních verzích.

Současná podoba CAMSIS

Na konci 90. let vznikl kolem K. Prandyho a Paula Lamberta (Cardiff University) rozsáhlý mezinárodní komparativní projekt podporovaný grantem UK Economic and Social

Research Council³, který zahrnuje aktualizaci a revizi stávající Cambridge Scale a vytvoření dalších národních škál na základě principu sociální interakce (CAMSIS – Cambridge Social Interaction Scale). V současnosti jsou dostupné škály pro 30 zemí. Konstrukce národních verzí CAMSIS většinou pocházejí z různých výzkumů většinou ze začátku devadesátých let, některé škály byly odvozeny z dat Luxembourg Income Study (LIS) a Luxembourg Employment Study (LES). Podobná škála založená na sociální distanci zkonstruovaná z postavení manželských párů vznikla v Holandsku [Bakker 1993].

VLASTNOSTI NÁRODNÍCH ŠKÁL

Dostupné národní verze škály jsou re-škálované reprezentace hrubých skóre vytvořených pomocí modelů asociace RC-II aplikovaných na vzorce sociální interakce mezi skupinami povolání v jednotlivých zemích. To znamená, že neexistuje jedna „mezinárodní škála“, jako tomu je třeba u ISEI, ale jednotlivé národní verze. Podle třetí (mezinárodní) revize škály má každá taková národní verze tyto vlastnosti, které zaručují komparabilitu: průměr 50 a standardní odchylku 15. Rozsah skóre je 1-99 (se dvěma desetinnými místy), kde nejvyšší skóre reprezentuje největší výhodu ve stratifikačním systému. [Using downloadable CAMSIS scales: x1-2x]

Genderový kontext

Důležitým rysem škály je, že je vytvořena v rozdílných genderových kontextech. To znamená, že existují vždy dvě škály, jedna pro ženy druhá pro muže. Proto analýza pomocí CAMSIS by ideálně měla být prováděna uvnitř genderových skupin. Častou chybou bývá analýza celé populace pomocí CAMSIS u mužů se skóre pro muže a u žen se skóre pro ženy. Škály obou pohlaví jsou sice podobné a navíc s podobným významem, nicméně metodologie CAMSIS předpokládá rozdílné systémy relativních pozic, které existují v mužské a ženské struktuře povolání a tak ekvivalentní profese nemusí být mezi pohlavími stejné“ [Using downloadable CAMSIS scales: x4x]. Pokud je třeba analyzovat obě populace najednou, pak existují dvě možnosti. První představuje přiřazení profesní pozice pro ženy i muže na škále odvozené pouze pro muže, což představuje konvenční pohled na stratifikaci (převažující plná pracovní doba, celoživotní kariéra, mužská profesní struktura). Druhou možností pak je přiřadit mužům a ženám skóre na základě mužské a ženské škály, neboť hodnoty CAMSIS byly standardizovány (stejný průměr a směrodatná odchylka).

³ An International Comparative Study of Social Interaction-based Distance Measures of Stratification

Díky tomu že škály CAMSIS vychází z údajů o manželských párech je jejich předností snadná konstrukce z různých existujících datových souborů i to, že jsou přímo srovnatelné mezi různými zeměmi i v čase. [CAMSIS Bibliografic review: x3x]

Přestože tyto způsoby měření vertikálního sociálního postavení lze označit za alternativní metody zkoumání vertikálního sociálního postavení, tak žádný z nich, kromě australské CAMSIS-OZ Scale [Jones McMillan 2001], podobně jako tomu je ve standardních „apriorních“ operacionalizacích, nezohledňuje mimopracovní postavení jedince (lidé mimo pracovní trh jsou vyloučeni) ani jeho specifické individuální charakteristiky, které by nebyly odvozeny z kolektivní identity.

Podobný princip sociální interakce bez apriorního předpokladu hierarchie a to v mezigenerační dimenzi (rodiče respondenta) použil Steven Rytina [1992] k měření dědičnosti (sociální mobility). Vytvořil SSIC škálu (Symmetric scaling of intergenerational continuity) pomocí symetrického škálování založeného na kanonických váhách pro jednotlivé profese. Vychází z mobilních tabulek s detailními neredukovanými údaji o profesi otce a respondenta (308 x 308). „Umístění, která jsou 'blízká' či 'vzdálená' jsou odvozeny z frekvence mezigeneračního pohybu.“ [ibid.: 1668]. Tento přístup byl však kritizován za to, že neměří vzdálenosti vlastností a výhod poskytovaných jednotlivými profesemi, ale že se jedná pouze o jednoduché „měřítko meziprofesionálních kontaktů“ [Grusky, Van Rompaey 1992].

VYUŽITÍ CAMSIS

Cambridge scale nevznikla jako samostatně jako alternativa popisu sociální struktury. Od počátku byla používána k analýze různých sociálních fenoménů. Na začátku to bylo odborové hnutí bílých límečků [Prandy et al 1982], jedním z dominantních témat představuje reprodukce sociální struktury tj. intergenerační mobilita [Blackburn, Prandy 1997; Prandy 1998; Lambert, Prandy 2002; Prandy, Lambert, Bottero 2002], dále se využívá v analýze zdravotnických statistik (úmrtí, nemocnost) [Prandy 1999], volebního chování a politických postojů [Prandy 2000], genderových rozdílů profesní struktury a genderová profesní segregace [Blackburn et al 1999, 2001] a dal. Přínos škály je také v tom, že umožnila analýzu historické sociální struktury [Prandy, Bottero 1998]. Vzhledem k tomu, že škála vznikla v jakési konkurenci k dominantnímu třídnímu principu EGP [Goldthorpe 1980],

objevuje se při jejím použití ještě také speciální téma validity jednotlivých stratifikačních koncepcí [Prandy 2002].

KRITIKA CS / CAMSIS

Průkopníci Cambridge scale se setkali s kritikou své koncepce. Jejich hlavní oponenty lze nalézt mezi zastánci třídního přístupu ke zkoumání sociální stratifikace, především z provenience J. H. Goldthorpa. Asi neobsáhlejší kritiku CS předložil G. Evans [1998]. Jeho hlavní námitka představuje, že autoři CS nepřináší dostatečný argument k tomu, aby řekli, co vlastně svojí škálou měří. Jejich definici, že CS měří „obecné zvýhodnění“ považuje za příliš vágní. CS sám definuje jako „měřítko profesí (nebo jejich názvů) o kterých lidé uvedli, že je vykonávají jejich přátelé“ [Evans 1998: 195]. Reliabilita [Rose, Pevalin 2001]

ČESKÁ VERZE CAMSIS

V současnosti je k dispozici česká verze CAMSIS zkonstruovaná z dat mezinárodního projektu LES (Luxemburg Employment Study) z r. 1994⁴. Odvozena je z třímístného kódování profesí ISCO-88 doplněného o zaměstnanecký status (zaměstnanec/samostatně činný). Minimální hodnota představuje pro muže 24,39 pro ženy 27,50; maximum pak 99 (průměrná hodnota pro muže 56,53 ženy 54,46).

Rozdílnost rozložení (viz graf XX) ukazuje na odlišnost profesních struktur mužů a žen. Zatímco ženská škála je koncentrována kolem průměru (reprezentující nemanuelní profese se středoškolským vzděláním jako úřednice, techničtí, zdravotničtí a pomocní pedagogičtí pracovníci., viz . tab XX), tak u mužské části populaci nacházíme největší zastoupení na krajích profesní struktury. K podobnému zjištění pochopitelně dojdeme i pokud použijeme jiný statusový indikátor např. ISEI, významným rozdílem ale je to, že škála ISEI byla vytvořena pouze na mužské části populace tj. jedná se o mužskou metriku, kterou se snažíme měřit ženský stratifikační systém. Naproti tomu CAMSIS byla vytvořena pro mužský a ženský systém zvlášť a odráží tak i relativní vzdálenosti typické pro tyto dva pracovní světy. Otázkou ovšem je, zda fakt, že vytvoříme dvě samostatné škály zaměstnání (“mužské a ženské“) apriorně nepostuluje přesvědčení, že ve společnosti existují dva oddělené stratifikační systémy [Šanderová 1998].

Profese s minimální, průměrnou, maximální hodnotou CAMSIS (muži/ženy) [LES 1994]

	CAMSIS	ISCO	profese
minimum			
muži	24,39	813	Obsluha pecí a zařízení pro výrobu skla, keramiky a dělníci
	28,58	916	Sběrači odpadků, metaři a pracovníci v příbuzných oborech
	31,80	931	Pomocní a nekvalif. dělníci v dolech a lomech, ve stavebnictví
ženy	27,5	931	Pomocní a nekvalif. dělníci v dolech a lomech, ve stavebnictví
	28,45	814	Obsluha zařízení pro zpracování dřeva a zařízení v papírnách
	28,45	815	Obsluha zařízení při chemické výrobě
průměr			
muži	56,11	730	Kvalif. dělníci – přesné přístroje, umělecké řemesla, tisk
	56,85	521	Prodavači v obchodech a předváděči zboží

⁴ Velikost výběrového souboru pro ČR N=2262.

	57,10	412	Úředníci zpracovávající číselné údaje (nižší účetní)
ženy	54,37	300	Technici, zdravotníci, pomoc. pedagogičtí pracovníci
	54,55	412	Úředníci zpracovávající číselné údaje
	54,68	419	Ostatní nižší úředníci jinde neuvedení
maximum			
muži	89,79	211	Vědci a odborníci ve fyzikálních, chemických apod. oborů
	91,8	245	Umělečtí pracovníci, novináři a redaktoři
	99,0	231	Vědecko-pedagogičtí pracovníci a učitelé na VŠ
ženy	94,73	245	Umělečtí pracovníci, novináři a redaktoři
	96,59	213	Vědci a odborníci v oblasti výpočetní techniky
	98,57	231	Vědecko-pedagogičtí pracovníci a učitelé na VŠ
	99,0	242	Odborní pracovníci v právní oblasti (právníci)
	99,0	222	Odb. zdravotničtí a veterinární prac. (lékaři, veterináři, farmaceuti)

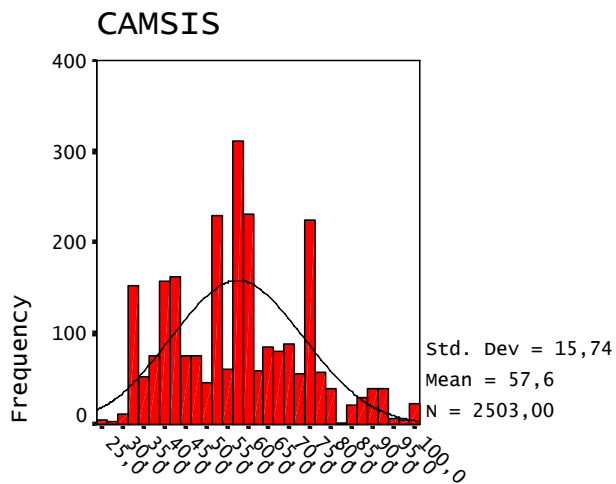
CAMSIS a ISEI, SIOPS – pořadové korelace

	ISEI	SIOPS
CAMSIS-muži	0,830	0,759
CAMSIS-ženy	0,793	0,688

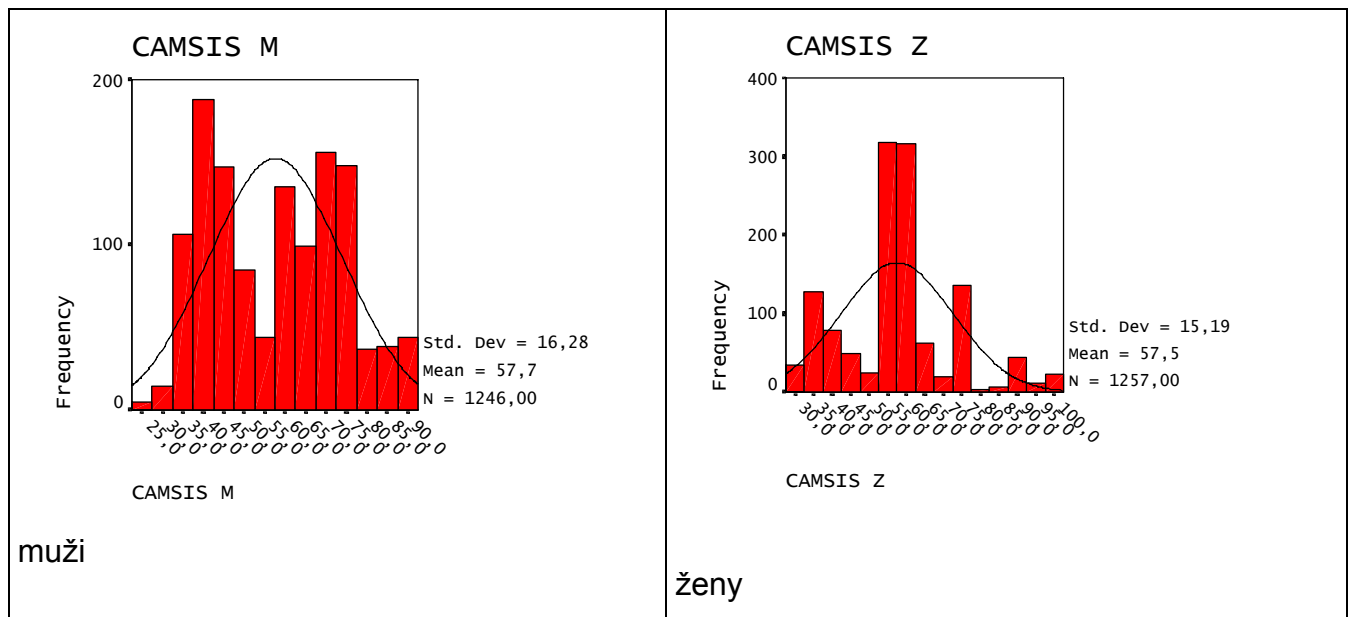
Zdroj: LES 1994; N=1599; Pearson; sig. 0,05

VERTIKÁLNÍ SOCIÁLNÍ STRUKTURA ČR

DATA 1999 „10let“ (Deset let společenské transformace v ČR a SR; SoÚ AV ČR)

CAMSIS

[10let 1999]

Vybrané profese dle ISCO88 – průměry CAMSIS, ISEI, SIOPS

		CAMSIS	CAMSIS M	CAMSIS Z	ISEI 1999	SIOPS 1999
ISCO99	1222 ved.prac.průmyslu	72,88	74,32	58,50	67	60
	1231 ved.prac.finance/správa	69,02	75,96	61,31	69	60
	1314 vedoucí/ředitel. velko/maloobch.	64,76	70,18	59,34	49	46
	2131 projekt./analytici VT	81,79	79,33	96,59	71	51
	2145 strojní inženýři	80,89	80,89	,	67	66
	2221 lékaři, ordináři	91,92	87,52	96,83	88	78
	2222 zubní lékaři	92,35	88,74	94,51	85	70
	2321 učitelé SŠ	91,18	89,14	92,33	69	60
	2331 učitelé ZŠ	73,04	68,49	74,84	66	57
	2421 právníci	86,94	79,71	99,00	82	71
	2422 soudci	89,35	79,71	99,00	90	76
	2442 sociolog, antr, arche, geog, kriminlg	85,67	85,67	,	71	67
	2451 spisovatelé, novináři, redaktoři	93,27	90,34	94,73	65	58
	3112 stavební technici	59,96	60,05	59,69	45	39
	3113 elektrotechnici	59,80	59,83	59,69	46	46
	3122 operátoři a obsluha VT	69,97	73,95	56,06	52	53
	3231 zdravotní sestry	57,33	55,84	57,38	38	44
	3433 účetnictví, fakturace	60,55	67,17	59,15	51	49
	4111 sekretářky, sekretáři	57,60	52,32	57,91	51	42
	4121 nižší účetní	56,23	57,68	56,12	51	45
	4212 úředníci na přepážkách (banky)	54,51	58,25	53,44	46	42
	4213 pokladníci v obchodě	53,43	,	53,43	53	34
	5122 kuchaři	42,62	46,88	40,49	30	31
	5123 číšníci, servírky	42,39	46,66	39,31	34	21
	5141 kadeřníci a holiči	52,33	51,30	52,43	29	32
	5162 policisté+bezpeč.orgánů	45,71	45,65	46,53	50	40
	5211 prodavači v obchodech	,	,	,	43	32
	6121 chovatelé zvířat	32,22	33,75	30,69	23	40
	7111 horníci, lamači-uhelné doly	37,35	37,35	,	30	34
	7121 zedníci	35,25	35,25	,	29	36
	7136 instalatéři, st.zámečníci, klempíři	43,64	43,64	,	33	34
	7212 svářeči	38,84	38,84	,	30	39
	7224 nástrojaři, zámečníci	41,34	43,52	32,42	40	40
	7241 elektromechanici, opraváři	46,46	47,30	43,12	40	38
	7412 pekaři, cukráři	33,18	33,73	32,96	31	33
	7422 truhláři	46,04	47,01	40,45	33	40
	7436 švadleny	38,66	32,39	39,19	33	26
	8321 řidiči os./dodáv./taxikáři	45,20	45,20	,	30	31
	8323 řidiči autobusů, tramvají	41,27	41,39	39,56	30	32
	8324 řidiči nákl. autom.	42,14	42,24	39,56	34	33
	8331 obsluha zeměd./les.strojů	32,87	32,87	,	26	31
	9132 pomocníci/uklízeči	36,70	,	36,70	16	21
	9152 vrátní, hlídači, šatnářky	35,51	32,44	37,97	27	20
	9321 pom.nek.montáž.manip.dělníci	33,50	34,37	33,28	20	18

Korelace pro CAMSIS, ISEI, SIOPS, MDS

	CAMSIS	ISEI	SIOPS	MDS_c	MDS_k	MDS_m
VZD						
PRIJ d25a (11k)	0,314*	0,311*	0,328*			
SLPR	0,798*	0,788*	0,828*			
MDS_c						
vybav-dom (0-14) (d21)	0,201*	0,187*	0,183*			
sebezařazení- vrstva 1-						

[10let 1999] Spearman's rho

** Correlation is significant at the .01 level (2-tailed).

?udělat muži ženy zvlášť a to pro podsobory

CAMSIS a třídní schéma EGP

Pořadové korelace CAMSIS, ISEI, SIOPS, MDS, EGP

	CAMSIS6	ISEI6	SIOPS6	MDS_c	MDS_k	MDS_m	EGP7
VZD	0,67	0,64	0,65	0,80	0,86	0,58	-0,55
PRIJ	0,33	0,31	0,31	0,62	0,50	0,73	-0,43
SLPR	0,76	0,67	0,79	0,78	0,79	0,65	-0,71
MDS_c	0,73	0,67	0,69				
EGP7	-0,76	-0,64	-0,67	-0,74			
vybav-dom (0-14)	0,22	0,19	0,18	0,33			
sebezařazení- vrstva 1-6	-,315	-,292	-,268	-,404			,358

[10let 1999] Spearman's rho

** Correlation is significant at the .01 level (2-tailed).

Tabulka XX ukazuje hodnoty korelačního koeficientů, pro CAMSIS (varianta 6 kategorií) a kategorizované proměnné ISEI, SIOPS MDS. Ve všech případech je asociace mezi CAMSIS a referenčním znakem vyšší než u standardních konceptů měření statusu.

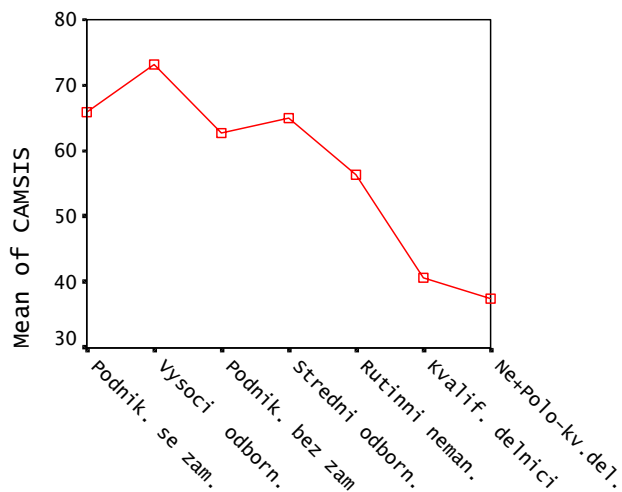
Třídní klasifikace EGP 7 a CAMSIS

EGP99K1 EGP99 ordinal.7 kateg, 1=Podnikatel * CAMSCOR6 CAMSIS6 1999 dot. Crosstabulation

		CAMSCOR6 CAMSIS6 1999 dot.						Total	
		1	2	3	4	5	6		
EGP99K1 EGP99 ordinal.7 kateg, 1=Podnikatel	1 Podnik. se zam.	Count	0	6	38	52	5	13	114
		Adjusted Residual	-3,9	-4,1	-,5	8,9	-2,4	2,6	
	2 Vysoci odborn.	Count	0	4	96	92	167	54	413
		Adjusted Residual	-7,9	-10,7	-5,7	3,9	20,5	6,9	
	3 Podnik. bez zam	Count	1	26	82	58	26	15	208
		Adjusted Residual	-5,1	-3,0	1,3	4,9	,6	,9	
	4 Stredni odborn.	Count	0	30	327	151	84	63	655
		Adjusted Residual	-10,5	-11,7	9,0	5,8	1,4	4,9	
	5 Rutinni neman.	Count	0	35	333	45	0	0	413
		Adjusted Residual	-7,9	-6,6	21,0	-3,1	-7,9	-5,5	
	6 Kvalif. delnici	Count	86	240	8	0	0	0	334
		Adjusted Residual	9,1	25,1	-13,6	-8,6	-7,0	-4,9	
	7 Ne+Polo-kv.del.	Count	191	169	0	0	0	0	360
		Adjusted Residual	27,3	13,5	-15,2	-8,9	-7,3	-5,1	
Total	Count	278	510	884	398	282	145	2497	

Průměrné hodnoty CAMSIS pro kategorie EGP7

EGP	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
1 Podnik. se zam.	114	65,9	11,4	41,5	90,3
2 Vysoci odborn.	413	73,1	11,8	41,8	99,0
3 Podnik. bez zam	208	62,0	13,4	24,4	94,7
4 Stredni odborn.	655	64,9	11,5	42,4	94,7
5 Rutinni neman.	413	56,3	5,9	44,1	73,9
6 Kvalif. delnici	334	40,7	5,1	32,4	52,9
7 Ne+Polo-kv.del.	360	37,4	4,5	24,4	49,1
Total	2497	57,5	15,7	24,4	99,0

EGP99 ordinal.7 kateg, 1=Podnikatel

Srovnání hierarchických profesních škál CAMSIS, ISEI a SIOPS

Predikce individuálních charakteristik

Jednou z možností, jak určit validitu vertikálních statusových škál je sledovat jejich prediktivní sílu z hlediska individuálních charakteristik. Tabulka XX ukazuje, že v případě CAMSIS je procento vysvětlené variance jednoduchého regresního modelu podobné jako u standardních profesních škál ISEI a SIOPS. Obdobně tomu je i v případě, pokud srovnáme korelace mezi těmito škálami a vícedimenzionálním socioekonomickým statusem (MDS) tvořeným příjmem, vzděláním, postavením v řízení a životním stylem jako reprezentanty individuální pozice a složitostí práce odkazující ke kolektivní identitě (Tabulka XX). Vzájemné vysoké korelace (0,9 a 0,8) CAMSIS, ISEI a SIOPS pak naznačují (viz TAB XX), že škály jsou si do značné míry podobné.

Profesní hierarchie, vzdělání, příjem (regrese)

	CAMSIS		ISEI		SIOPS	
	Beta	B	Beta	B	Beta	B
vzdělání	0,63	6,8	0,64	6,5	0,60	5,1
příjem	0,11	1,2	0,09	0,15	0,12	1,01
konst.		25,8		18,0		20,5
Rsq.	0,453		0,455		0,428	

[Data: 10 let]

Korelace škál profesních hierarchií a celkový multidimenzionální status

	CAMSIS	ISEI	SIOPS
MDS celkový	0,76	0,72	0,73
CAMSIS		0,87	0,82

[Data: 10 let] Pearson

Kde se škály ISEI a CAMSIS nejvíce odlišují?

Pro zodpovězení otázky validity statusových indexů je také třeba zjistit, pozice kterých profesí se mezi jednotlivými škálami nejvíce odlišují. Vzhledem k tomu, že CAMSIS a ISEI se odlišují nejen v měřítku škál, ale i v počtu zařazených profesí (v případě použitých dat „10 let“ je u ISEI 66, CAMSCOR 216 kategorií⁵) bylo třeba pro odhalení rozdílů pozic profesí převést oba indexy na pořadový znak.

Největší rozdíly mezi pořadím profesí na pro tento účel ordinalizovaných škálách ISEI a CAMSIS nám ukazuje (tabulka XX). Je vidět, že ISEI má v případě největších odchylek tendenci nadhodnocovat manuální profese, zatímco CAMSIS profese nemanuální. Určitý problém při srovnání těchto škál je v tom, že CAMSIS v sobě odráží díky pracovnímu statusu (podniká/zaměstnanec) i individuální statusové charakteristiky, zatímco ISEI (a SIOPS) nikoliv, proto se některé profese objevují vícekrát (v závislosti na kombinaci znaku pracovního statusu).

Tabulka XX – Deset největších odchylek zařazení pořadí profesí dle CAMSIS a ISEI

	CS_ISE#3	ISCO_EX1	
	Rozdíl	ISCO 88	
	CS-ISEI		
			<i>ISEI > CS pořadí v ISEI vyšší než CAMSIS</i>
47	-10,00	8112	obsluha zařízení pro úpravu rudných a nerudných surovin
101	-9,00	7224	nástrojaři, kovodelaři, kovodělníci, zámečníci
48	-8,00	8141	obsluha pily a jiného zařízení pro zpracování dřeva
49	-8,00	8143	obsluha zařízení pro výrobu papíru, kartonu a lepenky
51	-7,00	8231	obsluha strojů na výrobu pryžových výrobků (např. obuv, pneumatiky,
53	-7,00	8232	obsluha strojů na výrobu plastových výrobků (vč. laminování plastů)
9	-6,00	8130	Obsluha pecí a zařízení pro výrobu skla, keramiky a dělníci v příbuzných oborech
10	-6,00	8139	ostatní obsluhovači zařízení pro výrobu skla a keramiky a dělníci
45	-5,00	7223	kováři, obsluha kovacího lisu, obsluha bucharu
41	-4,00	6122	chovatelé drůbeže
43	-4,00	6141	kvalif. dělníci pro pěstění a ošetřování lesa
96	-4,00	6121	chovatelé hospodářských zvířat (kromě drůbeže a včel)
14	-3,00	8141	obsluha pily a jiného zařízení pro zpracování dřeva
17	-3,00	8143	obsluha zařízení pro výrobu papíru, kartonu a lepenky
40	-3,00	5220	Prodávači ve stáncích a na tržištích
54	-3,00	8333	??
8	-2,00	7437	čalouníci a pracovníci v příbuzných oborech (vč. autočalouníků a výrobců matrací)
19	-1,00	9152	poslíčci, nosiči zavazadel a doručovatelé
42	-1,00	6123	včelaři a chovatelé bource morušového
58	-1,00	9211	pomocní a nekvalifikovaní dělníci v zemědělství

⁵ CAMSIS ve své operacionalizaci zahrnuje parametr zaměstnaneckého statusu (podnikatel/zaměstnanec). Tím vzniká více variant hodnot u jednotlivých profesí.

27	1,00	2224	farmaceuti, magistři v lékárně, lékárníci
30	2,00	2322	SŠ učitelé odborných předmětů
62	2,00	2321	SŠ učitelé všeobecně vzdělávacích předmětů
<i>CS > ISEI pořadí v CAMSIS vyšší než ISEI</i>			
7	3,00	3132	obsluha zařízení pro záznam zvuku, obrazu, operátoři kamery (vč. filmových a televizních)
25	3,00	2132	programátoři
26	3,00	2139	ostatní odborníci zabývající se VT jinde neuvedení
59	3,00	2131	projektanti a analytici výpočetních systémů
18	4,00	2451	spisovatelé, autoři, kritikové, novináři, redaktori
1	5,00	2452	režiséři, scénáristé, dramaturgové divadel a filmu
4	6,00	2460	Odborní pracovníci církevních a náboženských institucí (duchovní)
37	7,00	2453	komentátoři, reportéři a žurnalisté v televizi a rozhlasu
94	7,00	2451	spisovatelé, autoři, kritikové, novináři, redaktori
6	8,00	3123	operátoři průmyslových robotů, NC strojů
36	8,00	2452	režiséři, scénáristé, dramaturgové divadel a filmu
2	9,00	2455	umělečtí designéři, návrháři, umělečtí grafici
38	10,00	2454	sochaři, malíři, umělečtí restaurátoři, výtvarníci
39	10,00	2455	umělečtí designéři, návrháři, umělečtí grafici

ZÁVĚR

Česká CAMSIS

Srovnání vlastností škály CAMSIS aplikované na českou sociální strukturu se standardními měřítky sociálního postavení nám ukázalo, že oprávněnost použití této škály je na místě. Ve většině srovnávaných parametrech vykazuje největší korelace a to i tehdy pokud byla použita pouze ve verzi společné pro muže a ženy. Význam této škály však spočívá právě v existenci mužské a ženské verze. Nicméně rozdíly mezi predikční silou srovnávaných škál (CAMSIS, ISEI, SIOPS, EGP, MDS) jsou v podstatě minimální. Lze tedy vyslovit doporučení k tomu, aby byla zkonstruována nová česká stratifikační škála na principu sociální interakce, která by byla odvozena z novějších dat (zde presentovaná verze pochází z dat z výzkumu LSE z r. 1996). Záhodno by také bylo, aby se jednalo o mnohem větší datový soubor (řešením může být spojení dat z několika stratifikačních výzkumů), tím by došlo k většímu zastoupení četnosti výskytu vazeb profesí partnerů, čímž by výsledná škála obsahovala informace o více profesích. U zde použité verze CAMSIS např. chybí skóre pro profesi prodavače/prodavačky. Navíc nová verze CAMSIS by mohla zahrnovat i ekonomicky neaktivní (viz princip použitý v CAMSIS-OZ). Taková škála by pak mohla nabídnout ještě větší míru validity měření vertikálního sociálního postavení a predikční síly takovéhoho znaku. Mohla by tak úspěšně konkurovat standardním koncepcím používaným v analýzách sociální stratifikace především při mezinárodním srovnání.

VÝHODY CAMSIS

Na závěr shrňme, jaké výhody nabízí interakční škála CAMSIS. Nejvýznamnějším je již zmiňovaný odklon od apriorním soudu o stratifikační strukturu - mapuje celý stratifikační prostor, neboť nevychází z omezeného počtu kritérií. Jedná se o intervalový znak, což umožňuje určit relativní vzdálenosti jednotlivých profesí ve stratifikačním prostoru. Dále v porovnání s nejrozšířenějšími klasifikacemi sociálního postavení zohledňuje rodové rozdíly v profesní struktuře. Mezi klasifikacemi odvozenými z kolektivní identity je jedinou, která nabízí zvláštní škálu pro muže a ženy reflektující rodové rozdíly v profesní struktuře.

Předností je i to, že existuje v národních variantách, které zohledňují různá specifika profesní struktury dané země. Neexistuje tedy jedna umělá „zprůměrovaná“ škála pro celou skupinu zemí, na kterých by byla odvozena. Nicméně díky tomu, že princip sociální interakce, ze kterého vychází je přítomný ve všech společnostech a to, že škála je standardizována, umožňuje její využití při mezinárodní komparaci. [XXXX 2003]

Nezanedbatelnou výhodou CAMSIS je možnost vytvořit jí na základě běžně dostupných sekundárních dat původně sebraných pro jiné účely. Stačí aby byl k dispozici údaj o povolání partnerů (např. cenzové šetření, matriční údaje). To nejenže může ušetřit náklady, ale také umožňuje vytváření stratifikační škály do minulosti pro různá historická období. V neposlední řadě umožňuje ve své operacionalizaci zahrnout i ekonomicky neaktivní, což stávající standardní koncepce hierarchického statusu používané v české sociologii neumožňují. Informace o CAMSIS: Social Interaction and Stratification Scale, včetně použitého rekódovacího klíče pro česká data, naleznete na <<http://www.cf.ac.uk/socsi/CAMSIS/>>.

Reference

- Beshers James M.; Laumann Edward O. (1967). "Social Distance: A Network Approach". *American Sociological Review*, Vol. 32, No. 2, pp. 225-236.
- Bogardus Emory S. (1947). Measurement of Personal-Group Relations. *Sociometry*, Vol. 10, No. 4, pp. 306-311.
- Bourdieu, Pierre (1985). The Social Space and the Genesis of Groups. *Theory and Society*, Vol. 14, No. 6., pp. 723-744.
- Erikson, R., Goldthorpe, T., H. (1992). *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Blackburn et al 1999
- Blackburn, R.M., B. Brooks and J. Jarman. 2001. "The vertical dimension of occupational segregation." *Work, Employment and Society*, vol. 15, No. 3, pp. 511-38.
- Evans, Geoffrey (1998). On tests of validity and social class: Why Prandy and Blackburn are wrong. *Sociology*; Vol. 32 Issue 1, pp.189–201.
- Ganzeboom, Harry B.G.; Treiman, Donald J. (2003). "Three Internationally Standardised Measures for Comparative Research on Occupational Status." Pp. 159-193 in Jürgen H.P. Hoffmeyer-Zlotnik & Christof Wolf (Eds.), *Advances in Cross-National Comparison. A European Working Book for Demographic and Socio-Economic Variables*. New York: Kluwer Academic Press. Pp. 159-1934.
- Gershuny J. (2000). Social Position from Narrative Data. Pp. 43-65, in Crompton R., Devine D., Savage M., Scott J. (eds.). *Renewing Class Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Goldthorpe J. H. (1980). (in collaboration with Llewellyn C., Payne C.) *Social mobility and Class Structure in Modern Britain*, Oxford: Clarendon Press.
- Grusky David B., Stephen E. Van Rompaey (1992). The vertical scaling of occupations: Some cautionary comments and reflection: Some Cautionary Comments and Reflections.. *American Journal of Sociology*, May92, Vol. 97 Issue 6. Pp. 1712-28.
- Laumann Edward O.; Louis Guttman (1966). The Relative Associational Contiguity of Occupations in an Urban Setting. *American Sociological Review*, Vol. 31, No. 2., pp. 169-178.
- Krejčí J., Matějů, P., (2000). Klasifikace sociálních tříd a statusu - příloha B. , Pp. 374-382, in Matějů, Vlachová eds. *Nerovnost, spravedlnost, politika*. Praha: Slon
- Machonin Pavel, Tuček Milan (eds.) (1996). *Česká společnost v transformaci. K proměně sociální struktury*. Praha: Slon.
- Rose David, Pevalin David, Elias Peter, Martin Jean (2001). *Towards A European Socio-economic Classification. Final Report to Eurostat of the Expert Group*. January 2001
- Rose, David. Pevalin, David, J. (2001) 'The National Statistics Socio-economic Classification: Unifying Official and Sociological Approaches to the Conceptualisation and Measurement of Social Class' ISER Working Papers. Paper 2001-4 Colchester: University of Essex.
- Rytina, Steve (1992). Scaling the intergenerational continuity of occupation: Is occupational inheritance ascriptive after All? *American Journal of Sociology*, May92, Vol. 97, Issue 6, Pp. 1658-88.
- Šanderová, Jadwiga (1998). Co určuje postavení žen v stratifikačním systému? in Tuček a kol. *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. *Sociological Papers* 1998:03, Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Šanderová J. (1999). Opět o třídách a vrstvách v současné kapitalistické společnosti. *Sociologický časopis* Vol. 35, No. 1: 17-31.

Stewart A., K. Prandy and R.M. Blackburn (1973) Measuring the class structure, *Nature*, Vol. 245, October 26, 1973: 415-417

Další literatura vztahující se kCAMSIS

první verze

Stewart A., K. Prandy and R.M. Blackburn (1980) *Social Stratification and Occupations* (Macmillan)

Prandy K., A. Stewart and R.M. Blackburn (1982) *White-Collar Work* (Macmillan)

Prandy K., A. Stewart and R.M. Blackburn (1983) *White-Collar Unionism* (Macmillan)

revidovaná verze

Prandy K.(1990) The revised Cambridge scale of occupations, *Sociology* 24: 629-655

Prandy, K. (1998) Class and continuity in social reproduction: an empirical investigation, *Sociological Review* 46: 154-178

Prandy K. and W. Bottero (1995). *The Social Analysis of Stratification and Mobility* (SRG Working Paper)

Prandy K. (1992). *Cambridge Scale Scores for CASOC Groupings*. (SRG Working Paper No. 11)

Prandy K. (1997). *Cambridge Scale Scores for Census Classifications 1961-1991* (SRG Working Paper)

Prandy K. (1999). The social interaction approach to the measurement and analysis of social stratification, *International Journal of Sociology and Social Policy* 19: 215-249

Prandy K. and W. Bottero (1998) The use of marriage data to measure the social order in nineteenth-century Britain, *Sociological Research Online* 3,1

Prandy K. (1999). Class, stratification and inequalities in health: a comparison of the Registrar-General's Social Classes and the Cambridge Scale, *Sociology of Health and Illness* 21: 466-484

Blackburn, R.M. and Prandy, K. (1997) The reproduction of social inequality, *Sociology* 31: 491-509

Prandy K. and R.M. Blackburn (1997). Putting men and women into classes: but is that where they belong? A comment on Evans, *Sociology* 31: 143-152

Prandy K., Lambert P., Bottero W. (2002). *By slow degrees: Two centuries of social reproduction and mobility in Britain*. Paper presented at the conference of ISA RC28 on Social Stratification and Mobility, Oxford, 10-13 April, 2002.

Prandy K. (2002). Ideal types, stereotypes and classes, *British Journal of Sociology* 53: 583-602

Prandy Ken, Lambert Paul S., Bergman Manfred Max (2002). **National Contexts and Cross-National Comparisons of Structures of Social Stratification**. Paper presented to the XVth ISA World Congress of Sociology, Research Committee 20 (Comparative Research), Brisbane, Australia, July 12th 2002

Bottero W. and K. Prandy (2003) Social interaction distance and stratification, *British Journal of Sociology*, 54: 177-198

Prandy K. and P. S. Lambert (2003). Marriage, social distance and the social space: an alternative derivation and validation of the Cambridge Scale, *Sociology* 37: 397-411

Lambert Paul, Prandy Ken (2002). Intra-generational mobility and social distance: Work history analysis and occupational structure. *Paper presented to ESRC Seminar Series "Occupational Information: Occupational Careers"*, 10th May 2002, London School of Economics.

Bakker B.F.M. (1993). A new measure of social status for men and women: the social distance scale, *Netherlands Journal of Social Sciences* 29: 113-129

CAMSIS – ostatní autoři

D. Rose (1998). Once more unto the breach: in defence of class analysis yet again, *Work, Employment and Society* 12: 755-767

Jones F. L., McMillan Julie (2001). Scoring Occupational Categories for Social Research: A Review of Current Practice, with Australian Examples. *Work, Employment & Society* Vol. 15, No. 3: 539–563.